

"Human beings, yes," said I, "but **not beer barrels that walk.**"

"**Streak of misery!**" said he. "**Fat old fool,**" I responded. Solemnly he raised his hat. "Pass friend," said he, and we parted.

(Translated from the German by A. W. Wheen)

Стилистический приём кульминации исчезает в английском переводе, в котором опущение дерогативных эпитетов препятствует организации стилистического нарастания, что делает эффект обманутого ожидания плохо подготовленным. Результат – стилистически слабая разрядка: *Solemnly he raised his hat. "Pass friend," said he, and we parted.*

Таким образом, выясняется, что словарные эквиваленты зоонимов систематически отвергаются переводчиком в пользу тех синонимов, которые сохраняют прагматическую нагрузку оригинала, но в большей мере соответствуют разговорной идиоматике принимающей культуры.

В заключение отметим, что наряду с дерогативными эпитетами зооним является важнейшим конструктивным элементом таких стилистических единиц, как вокативы, сравнения, фразеологические сочетания и пословицы.

Литература

Балли, Шарль. Французская стилистика (перевод с французского К. А. Долинина). – М.: Иностранная литература, 1961. – 395 с. Гарбовский Н. К. Теория перевода: Учебник. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 2004. – 544 с. Казакова Т. А. Практические основы перевода. – СПб: Союз, 2001. – 320с. Овсянников В. В. Точка зрения переводчика: лекции по университетскому переводоведению. Учебное пособие для студентов переводческих отделений университетов. – Запорожье: Просвіта, 2010. - 448 с. Фирсова Н. М. Грамматическая стилистика современного испанского языка. Имя существительное. Глагол: Учеб пособие. – М.: Изд-во РУДН, 2002. - 352 с. Lakoff, George and Johnson, Mark. *Metaphors We Live by.* – Chicago and London: The University of Chicago Press, 1980. – 276 p. Newmark, Peter. *A Textbook of Translation.* – Longman, 2003. - 292 p. Vinay, Jean-Paul and Darbelnet, Jean. *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation/* - John Benjamins Publishing Company: Amsterdam / Philadelphia, 1995. – 358 p.

ПАЛИЦЯ Г.С.

(Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка)

НАВЧАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СТАТУС УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА ЗАГАЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА

У статті розглянуто мову як засіб навчання та виховання, описано особливості її використання в основних для навчально-виховного процесу режимах — «суб'єкт-суб'єкт», «суб'єкт-об'єкт-суб'єкт». Продемонстровано ознаки, що обґрунтовують навчально-педагогічний статус української, російської та німецької мов.

Ключові слова: засіб навчання та виховання, навчально-педагогічний статус мови, режим спілкування, «суб'єкт-суб'єкт», «суб'єкт-об'єкт-суб'єкт».

Пальцыя Г.С. Учебно-педагогический статус украинского, русского и немецкого языков как актуальная проблема общего языкознания. В статье рассматривается язык как средство обучения и воспитания, описаны особенности его использования в основных для учебно-воспитательного процесса режимах — «субъект-объект» и «субъект-объект-субъект». Продемонстрированы признаки, обосновывающие учебно-педагогический статус украинского, русского и немецкого языков.

Ключевые слова: средство обучения и воспитания, учебно-педагогический статус языка, режим общения, «субъект-объект», «субъект-объект-субъект».

Palytsya G.S. Educational and Pedagogical Status of Ukrainian, Russian and German as an Actual Problem of General Linguistics. The article focuses on the language as a means of teaching and education; the peculiarities of its use in the main patterns of the educational process have been described, such as: «subject-subject», «subject-object-subject». The main features that substantiate educational and pedagogical status of Ukrainian, Russian and German have been illustrated.

Key-words: means of teaching and education, educational and pedagogical status of the language, patterns of communication, «subject-subject», «subject-object-subject».

Постановка проблеми в загальному вигляді. Основним знаковим механізмом спілкування, як відомо, є мова — система знакових одиниць, організована за правилами, що дають змогу використовувати знаки мови для передачі інформації. Серед розмаїття функцій (духовної екзистенції, біеволуції, фазового самоототожнення, духовної апеляції, передавання та збереження Духу, мислення, моралі, національної ідентифікації, пізнання та осягнення світу, волютаривної, почуття (сенсорної) і под.) чільне місце посідає функція спілкування, чи комунікативна функція [Див.: Федик 2000, с.29, с.33–88], що пов'язана з діяльністю людини, її розвитком, психологічним і соціальним функціонуванням.

Як засіб спілкування та основний канал, по якому здійснюється передача інформації, мову використовують у всіх сферах життєдіяльності людини та ситуаціях, що зумовлюють специфіку її використання, окреслюють певні правила та норми, які диктує та чи та сфера. Знання цих норм, дотримання їх у професійній діяльності — одне з головних завдань, що стоїть сьогодні перед фахівцями різних галузей, тому цілком логічно у даний час гостро постало й питання, що стосується формування

сильної мовної особистості з високим рівнем не лише мовної, але й мовленнєвої компетенції, особистості, яка могла б обирати спосіб інтерпретації подій конкретними засобами мови [Космеда 2007, с.6]. Особливо актуальні ці вимоги, вочевидь, для педагога, адже «сфера навчання є сферою «підвищеної мовленнєвої діяльності», а слово (мовлення) стає найважливішим (якщо не головним) інструментом його діяльності, головним засобом реалізації всіх завдань власне методичного та дидактичного характеру» [Голуб 2008, с.77], тому, очевидно, що в цій сфері до мови ставляться вищі вимоги порівняно з іншими сферами її використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема особливостей використання мови в навчально-виховному процесі не перестає хвилювати дослідників у галузі педагогіки та лінгвістики, які розглядають теоретичний аспект цієї проблеми (Ф. Бацевич [Бацевич 2009], З. Бичко [Бичко 2007], Н. Голуб [Голуб 2008], Н. Іпполітова [Ипполитова 2006], Т. Космеда [Космеда 2007], Г. Сагач [Сагач 2000] та ін.), а також особливості її практичного застосування в навчальному процесі (І. Кочан [Кочан 2007], З. Мацюк [Мацюк 2007], Н. Станкевич [Станкевич 2007] та ін.). Основою для всіх названих аспектів є навчально-педагогічний статус мови, що до сьогодні не підлягав спеціальному розгляду. Саме тому в основу цього дослідження лягла проблема характеристики ознак, які визначають навчально-педагогічний статус мови, що засвідчує **актуальність** досліджуваної проблеми.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні навчально-педагогічного статусу мови на прикладі української, російської та німецької мов.

Окреслена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) визначити характеристики мови як засобу навчання та виховання;
- 2) описати особливості режимів її використання в навчально-виховному процесі;
- 3) виокремити ознаки, що підтверджують навчально-педагогічний статус української, російської та німецької мов.

Об'єкт дослідження становлять особливості мови як засобу навчання та виховання, **предмет** — ознаки, що обґрунтовують навчально-педагогічний статус української, російської та німецької мов.

У навчально-виховному процесі мова слугує не лише засобом комунікації, каналом передачі інформації, але й засобом навчання та виховання: «без слова людина залишилася б дикуном серед найвитонченіших витворів мистецтва, серед машин, карт і т. ін., хоча б бачила на ділі застосування цих предметів, тому що важко вчити нічим прикладом навіть наукам, які потребують наочності, як передати без слів такі поняття, як наука, істина та ін.? Одне лише слово є *monumentum aere perennius*; лише воно стосується всіх інших засобів прогресу (до яких належить їх джерело, людська природа) як перший і основний» [Потебня 1993, с.155]. Мабуть, саме тому дослідники завжди приділяли велике значення названим проблемам і продовжують загострювати свою увагу на питаннях іміджу вчителя, зосереджуючись при цьому на його риторичності, на формуванні риторичної культури особистості в школі нового типу, формуванні риторичної культури особистості у сфері вищої школи, у процесі відродження національної школи красномовства тощо [Див.: Сагач 2000, с.167]. Інформація, яку передає адресант, за допомогою найефективніших мовних засобів повинна не тільки бути донесена до адресата, але й засвоєна ним. Вона повинна збагачувати його духовно, інтелектуально, що, без сумніву, вимагає спеціальної підготовки, наявності відповідних знань і умінь у того, хто її використовує в цьому статусі. Саме тому викладач повинен досконало володіти не лише знаннями з конкретного предмета, але й мовою, за допомогою якої він передаватиме ці знання. Зазначена вимога в усі часи була однією з найголовніших [Див.: Вдович 2007, с.52]. Мова в такій функції отримує новий — навчально-педагогічний — статус, що визначається умовами та цілями навчально-виховного процесу, його специфікою та характеристиками його учасників.

Педагогічне спілкування в системі «вчитель-учень» відбувається у двох режимах: по-перше, у режимі прямого міжособистісного контактування, що отримав назву «суб'єктно-суб'єктне спілкування», а по-друге, у режимі спілкування через посередництво навчального предмета, за схемою «суб'єкт-об'єкт-суб'єкт». Ці два види мають принципову відмінність з огляду на формальний і змістовний аспекти мови. Педагогічне суб'єктно-суб'єктне спілкування домінує за рамками навчального процесу, наприклад, під час проведення години класного керівника, під час проведення дискусій на загальні теми, у неформальній обстановці тощо. Воно характеризується невимушеністю, імпровізованістю, довірливим тоном, неофіційністю, йому невластива насиченість термінами. Педагогічне спілкування у такому форматі базується на життєвому досвіді його учасників; рівень і якість спілкування визначаються ефективністю життєвих позицій учасників спілкування, наявністю у них таланту переконання, ораторських здібностей тощо.

Педагогічне спілкування в режимі «суб'єкт-об'єкт-суб'єкт» формально і змістовно складніше, оскільки передбачає ще один компонент — мову предмета, що і визначає рівень і ефективність спілкування. Ефективність педагогічного спілкування у цьому режимі з погляду вчителя залежить від: 1) рівня володіння навчальним предметом; 2) уміння точно та чітко за допомогою ефективних засобів

передавати навчальну інформацію; 3) підпорядкованості навчальним і виховним цілям. З погляду учня релевантними є такі чинники: 1) рівень засвоєння предмету; 2) уміння чітко та зв'язно висловлювати свою думку. Такий режим спілкування обмежується, як правило, рамками навчального процесу та характеризується насиченістю термінами з даної галузі знань, рівнем підготовленості та под. У методичних дослідженнях останніх років поняття «мова предмета» закріпило цю особливість мовленнєвої форми міжособистісного спілкування, коли специфіка предмета, академічні предметні знання впливають не лише на зміст мовлення (термінологія, інформаційна специфіка точних чи гуманітарних наук), але і на відбір конкретних мовленнєвих засобів педагогічного спілкування.

Обґрунтування принципової відмінності навчальних предметів «українська мова», «російська мова», «німецька мова» від інших предметів шкільного курсу базується на двох позиціях: якщо в першому випадку мова — це лише знаряддя навчання, то в другому — її роль і вага зростає. Мова не тільки «знаряддя навчання» і мовленнєва форма вивчення предмета, але й об'єкт вивчення, а також засіб досягнення мети навчання — розвиток мовлення учнів. Отже, значущість каналу спілкування крізь «посередництво навчального предмета» суттєво зростає, і вільне володіння «мовою предмета» стає найважливішою умовою педагогічного спілкування; за допомогою спілкування формуються предметні знання, перевіряється глибина їхнього засвоєння тощо. Принципово важливим для вчителя-словесника є володіння мовою предмета в усіх її різновидах: від наукової логіки та інформаційної ємкості теоретичного визначення поняття до художньої виразності слова. Педагогічне спілкування реалізується успішно в тому разі, коли педагог, добре знаючи свою аудиторію, вміє вибирати з особистого арсеналу мовленнєвих засобів ті форми мовленнєвого впливу, що будуть найбільш адекватні та емоційно співзвучні в конкретній ситуації. Необхідною умовою реалізації успішного спілкування і відкритого впливу мовлення вчителя є професійне володіння технікою мовлення [Риторика 2006, с.15].

Сприйняття мовлення педагога розкриває учневі красу рідної мови, формує в нього «відчуття слова», відчуття мови. Володіння словом — дієвим, виразним — дає змогу викладачеві створити атмосферу колективного естетичного переживання. Це особлива ситуація естетичної комунікації, коли навчальне спілкування визначається специфікою мови предмета [Риторика 2006, с.22].

У загальноосвітніх школах різного ступеня та в спеціальних навчальних закладах мови виконують три основні навчально-педагогічні ролі (функції): 1) мову використовують як допоміжний засіб для вивчення іншої мови; 2) на відповідній мові ведеться викладання; 3) мова є навчальним предметом.

Наголосимо на важливих аспектах сказаного:

1. Більшість мов світу використовують у школі лише в ролі усної допоміжної мови: це рідна материнська мова учнів, яку застосовують на початкових етапах для того, щоб, спираючись на рідну мову і відштовхуючись від неї, перевести подальше навчання на основну мову школи у кожному конкретному соціумі; цей перехід здійснюється вже на наступному ступені навчання.

Зауважимо при цьому, що у ролі допоміжної мови може виступати кожна мова світу: перші кроки у вивченні іноземної мови людина робить, як правило, спираючись на рідну мову, проте зауважимо, що проблема визначення поняття «рідна мова» однозначно не пояснюється у науковій літературі [Див.: Бацевич 2009, с.192].

2. Констатуючи використання мови в якості мови навчання, важливо враховувати, на яких освітніх ступенях це відбувається. Деякі мови використовують у процесі викладання в загальноосвітній школі, однак середня спеціальна та вища освіти здійснюються на мовах більш високого комунікативного рангу. У ситуації багатомовності та в умовах конкуренції мов важливо те, яка питома вага шкіл із даною мовою вивчення.

3. Констатуючи, що певна мова є навчальним предметом, важливо конкретизувати її навчально-педагогічний статус у таких аспектах: а) чи мову вивчають у країні, де живуть її носії, чи в країні, де вона нерідна; б) у навчальних закладах якого ступеня і якого типу вивчають цю мову (на початковому, середньому, вищому чи на всіх ступенях); в) у якій якості та з якою метою викладають мову. При цьому слід враховувати можливі варіанти.

1) Мову викладають у якості рідної мови учнів і в якості мови навчання (з останньою обставиною пов'язано те, що в завдання викладання входить удосконалення володіння мовою як засобом загальної освіти). У цій функції використовують зокрема й українську, російську та німецьку мови, що є об'єктом цього дослідження, оскільки вони є державними мовами, відповідно, України, Росії, Німеччини та інших країн.

2) Мову викладають як рідну мову учнів, однак навчання здійснюють іншою (нерідною) мовою вищого комунікативного рангу; у такому разі мета викладання мови концентрується на вдосконаленні володіння мовою навчання. Прикладом такого використання слугує українська мова україномовних жителів Центральної та Східної України, де мовою спілкування у всіх сферах є російська мова, та російська мова російськомовного населення, що проживає на території Західної України, де переважає українська мова.

3) Мова є нерідною для учнів і викладається тому, що є мовою більшої чи меншої частини населення конкретного багатомовного соціуму (щоб забезпечити можливість комунікації різномовних груп населення

цього соціуму). Це, наприклад, українська мова на Закарпатті, в населених пунктах, де проживають угорці, які вивчають українську мову з метою вільного спілкування з представниками інших етносів цього багатонаціонального регіону, але й передусім зважаючи на те, що українська мова є державною мовою України. Німецьку мову в цьому статусі використовують у німецькомовній частині Швейцарії, де спілкування здійснюється на діалекті, який використовується в школах в якості допоміжної мови під час вивчення літературної німецької мови.

4) Мову викладають в освітніх цілях у середній і вищій школах у якості іноземної мови. Такий статус характерний для російської та німецької мов, що мають вищий стосовно української мови комунікативний ранг, тому їх використовують в інших країнах як іноземні. Зауважимо, що українська мова за останні роки підвищує свій ранг, оскільки її починають вивчати у деяких сусідніх з Україною країнах, як-от: Польща, Словаччина. Чехія та ін.

5) Мову викладають у якості класичної мови даного культурного ареалу. Для української та російської мов — це старослов'янська, для німецької — латинь. Проте роль класичних мов на сьогодні помітно зменшується. Отже, усі з перелічених мов не використовуються в ролі класичних.

6) Мову викладають в якості спеціального навчального предмета; у цьому разі знання мови є найважливішою частиною професійної підготовки викладачів даної мови, перекладачів тощо. Цей статус мають всі три мови — українська, російська, німецька. Проілюструємо сказане таблицею:

Таблиця 1

Характеристика української, російської та німецької мов крізь призму навчально-педагогічного статусу

Ознаки, що визначають навчальний статус мови	В якій якості використовується мова в школах і вишах						
	Допоміжна мова під час вивчення іншої	Мова виклада-ння та (навчання)	Навчальний предмет в якості				
			Рідної мови	Нерідної мови, що використовується в своєму соціумі	Іноземної мови (загальноосвітній предмет у школі та виші)	Професійно необхідної мови	Класичної мови свого культурного ареалу
Українська	+	+	+	+	-	+	-
Російська	+	+	+	+	+	+	-
Німецька	+	+	+	+	+	+	-

Висновки. Отже, мова — основний засіб спілкування, що використовується у всіх сферах діяльності людини, кожна з яких диктує свої правила та має відповідні норми вживання. У навчально-виховному процесі мова виконує роль не лише каналу передачі навчальної інформації, але й засобу навчання та виховання, що надає їй новий, вищий, рівень використання, навчально-педагогічний статус. Більший набір ознак, що визначають навчально-педагогічний статус мови, простежуємо у тих мовах, що мають вищий комунікативний ранг, причому виявляємо певну закономірність: що вищий статус має мова, то ефективніше та різноманітніше за формами її використання як засобу навчання та виховання; нижчий статус мови обмежує її використання, наприклад, у статусі іноземної мови, професійно необхідної мови тощо. Мову нижчого рангу хоча і використовують із навчально-педагогічною метою, інтенсивність її використання менша, а географія — вужча. За цими критеріями об'єднуються німецька та російська мови, з одного боку, та за деякими параметрами їх можна протиставити мові українській — з іншого.

Подальші перспективи дослідження. Подальші наукові розвідки можуть бути спрямовані на розкриття складових мовно-риторичного статусу викладача у світлі сучасних освітніх процесів.

Література

Бацевич Ф. Духовна синергетика рідної мови: Лінгвофілософські нариси: Монографія. / Ф. С. Бацевич. — Київ : Видавничий центр «Академія», 2009. — 192 с. Бичко З. Мовлення педагога крізь призму педагогічної риторики / З. Бичко // Сучасна педагогічна риторики: теорія, практика, міжпредметні зв'язки: [збірник наукових праць за матеріалами наукового семінару / за ред. Т. А. Космеди]. — Львів : ПАІС, 2007. — С.46–50. Вдович С. Красномовство викладача — передумова успіху його діяльності / С. Вдович // Сучасна педагогічна риторики: теорія, практика, міжпредметні зв'язки: [збірник наукових праць за матеріалами наукового семінару / за ред. Т. А. Космеди]. — Львів : ПАІС, 2007. — С.51–61. Голуб Н. Б. Самостійна робота студентів з риторики: [навчально-методичний посібник] / Н. Б. Голуб. — Черкаси : Брама Україна, 2008. — 232 с. Космеда Т. А. Передмова / Т. А. Космеда // Сучасна педагогічна риторики: теорія, практика, міжпредметні зв'язки: [збірник наукових праць за матеріалами наукового семінару / за ред. Т. А. Космеди]. — Львів : ПАІС, 2007. — С.5–12. Кочан І. До проблеми викладання риторики в середній школі / І. Кочан // Сучасна педагогічна риторики: теорія, практика, міжпредметні зв'язки: [збірник наукових праць за матеріалами наукового семінару / за ред. Т. А. Космеди]. — Львів : ПАІС, 2007. — С.103–108. Мацюк З. Риторика — наука чи мистецтво? / З. Мацюк // Сучасна педагогічна риторики: теорія, практика, міжпредметні зв'язки: [збірник наукових праць за матеріалами наукового семінару / за ред. Т. А. Космеди]. — Львів : ПАІС, 2007. — С.109–119. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. — К. : СИЭНТО, 1993. — 192 с. Риторика: [учебник / под ред. Н. А. Ипполитовой]. — Москва : ТК Велби Преспект, 2006. — 448 с. Сагач Г. М. Риторика: [навчальний посібник для студентів середніх і вищих навчальних закладів], вид. 2-е, переробл. і доповн. / Г. М. Сагач. — К. : Ін. Юре, 2000. — С.165–209. Станкевич Н. Практичний аспект навчання риторики (інтелектуальність мовлення) / Н. Станкевич // Сучасна педагогічна риторики: теорія, практика, міжпредметні зв'язки: [збірник наукових праць за матеріалами наукового семінару / за ред. Т. А. Космеди]. — Львів : ПАІС, 2007. — С.120–129. Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності) / О. Ф. Федик. — Львів : Місіонер, 2000. — 300 с.